

Jací budou staří lidé v blízké budoucnosti?

Publikováno: 4. 4. 2007

Kdy vlastně začíná stárí? Obecně se vychází z hranice pracovního života, která se pohybuje v rozmezí 60 – 65 let. V tomto pojetí termín senior zahrnuje jedince ve věkovém rozpětí asi 40 let, tedy 60 – 100leté. Jak široké je věkové spektrum, tak široké jsou též interpersonální rozdíly. Současně nelze prakticky přesně charakterizovat věkově typické znaky. V každém případě neexistuje typický znak, na jehož základě by bylo možné stanovit hranici stárí, tedy určit, kdy může být člověk přesně označen za starého.

Silverstone, která popisuje situaci v USA, navíc zdůrazňuje moment, že mezi současnými a budoucími generacemi seniorů bude podle všeho značný rozdíl. Dnešní starší lidé jsou závislí na sociálním státu. Jsou konzervativní, jejich život se vyznačoval striktním sexuální chováním, ženy mají zažité podřízené ženské role. Je to generace, která prožila hospodářskou krizi a válku. Proto tyto lidé akcentují ekonomické bezpečí a zdravotní zabezpečení a projevují respekt k autoritám. (Silverstone 1996: 28)

Oproti tomu budoucí senioři podle optimistického názoru Silverstone – to jsou kohorty jedinců, kteří se narodili a vyrůstali po válce, prožili 60. léta s jejich protestní atmosférou, feminismem, antiautoritářstvím či revolucí v sexuální chování. Jsou sebevědomí, vzdělaní a zachytili již technologický pokrok. Zároveň to však bude to velká kohorta, značně diverzifikovaná – a proto je nutné redefinovat status stárí. (Silverstone 1996: 28)

Mohou využívat ekonomických změn, flexibility trhu práce i své – využít výhody práce z domu, pružné pracovní doby, budou to schopní a přizpůsobiví pracovníci. Také bude pravděpodobně stoupat věk odchodu do důchodu.

Budoucí senioři nebudou zřejmě už jen pasivními konzumenty sociální podpory a péče od rodiny a od státu. Naopak budou mít více vztahů se svými vrstevníky a zkušenost s dnešními netradičními formami soužití (např. nesezdané soužití) bude výhodou pro budoucí staré ovdovělé ženy, kterým by hrozilo riziko izolace v pozdním věku. Budou se snažit o udržení nezávislosti – předcházet nemocem a vyrovnat se s nemocemi a nemohoucností, budou více kontrolovat svůj zdravotní stav.

Optimistický pohled nabízí i psycholog Stuart-Hamilton. Hodnocení stárí se podle něj v současnosti zakládá na kritériích jako je vzhled, postoje a množství volného času. Co se týče vzhledu, tak plastická chirurgie a hormonální terapie (u žen) je schopna z lidského vzhledu ubrat deset i více let – lidé starší šedesáti tedy let nebudou vypadat „staří“ v dnešním slova smyslu.

Postoje jsou také dobrým indikátorem věku. Obecná představa o starém člověku zdůrazňuje rysy konzervativnosti a mrzutosti – což je podle Stuarta-Hamiltona klamný dojem. V posledních padesáti letech došlo k výraznému posunu k mnohem liberálnější a tolerantnější společnosti, která dovoluje mladým lidem vyjadřovat jejich názory a těšit se z mládí. Společnost na ně tedy nevyvíjí tlak, aby se co nejrychleji stali přesnou kopií generace svých rodičů. První generace těchto „mladých rebelů“ je dnes zhruba v šesté dekádě svého života a jejich důchodový věk již klepe na dveře. Hippies a květinové děti již většinou překročili čtyřicítku. Důsledkem těchto změn je, že starší lidé v budoucnosti pravděpodobně nebudou tak snadno zapadat do představ vyplývajících ze společenských očekávání, jako tomu bylo v minulých generacích. Vždyť v minulosti sami opovrhovali konvencemi.

Volný čas starých lidí je ceněn vysoko, ale jeho nadbytek se často hodnotí negativně – znamená buď nezaměstnanost, nebo důchod. Rostoucí automatizace, tvrdí Stuart-Hamilton, povede k tomu, že více lidí v produktivním věku bude trávit čas doma a ne na tradičních pracovištích – a starší lidé se proto už nebudou tolik odlišovat. Budoucí senioři budou také mít vyšší vzdělání: v důsledku rychlého rozvoje terciárního vzdělávání po druhé světové válce se blíží důchodovému věku první početnější skupina vysokoškolsky vzdělaných lidí. (Stuart-Hamilton 2001: 237-240)

Autoři výzkumné zprávy projektu SIZE to shrnují velmi obrazně: „Dnešní starý člověk se zamilovává a uzavírá sňatek, používá hi-fi technologii a počítač, miluje cestování, jezdí autem. Je to penzista, ale je také vlastníkem domu v němž žije...” (SIZE 2003: 60)

Hodnotový postmaterialismus nastupujících seniorů?

Populace starých občanů se bude také značně odlišovat z hlediska vzdělanostních struktur. Již nyní je zřejmé, že kohorty, které dosahují nyní stáří, mají příznivější vzdělanostní strukturu a jsou celkově vzdělanější než dřívější kohorty. Zvyšující se počty a podíly starých vzdělaných osob mohou vyústit v proměnu životních stylů. Úroveň dosaženého vzdělání je jednou z nejsilnějších proměnných, která způsobuje variabilitu v našich zájmech, názorech, v postojích, ve vnímání života kolem nás, v hodnotových orientacích a preferencích, což se pochopitelně promítá i do chování.

Populace, která bude v roce 2030 stará, tj. starší šedesáti let, je již narozená. Jsou to lidé, jimž je dnes 30 – 50 let, tedy lidé, kteří se narodili cca v letech 1950-1970. Je to svým způsobem specifická generace, především ve vyspělých zemích. Její specifičnost spočívá v tom, že je to první generace, která vyrůstala v období mohutného rozmachu ekonomik industriálních společností v poválečném období spolu s širokým rozvojem demokratického politického systému, jenž navodil svým specifickým klimatem „společnosti blahobytu“ postupnou, leč zásadní změnu v lidských hodnotách a životních orientacích.

Sociologické výzkumy hodnotových orientací, prováděné především americkým politologem R. Inglehartem, naznačují, že prvořadým cílem pro věkové kohorty narozené v poválečných desetiletích (1950-1970) přestala být ekonomická prosperita, ekonomický růst a z nich vyplývající hmotné jistoty, jako tomu bylo v generacích předchozích. Cílovou hodnotou se stává možnost svobodné seberealizace individua, participace na politických rozhodnutích, účast na správě věcí a kvalita života v kvalitním životním prostředí, což Inglehart konceptualizuje jako proměnu od hodnot materialistických k hodnotám postmaterialistickým. V industriální společnosti se mění to, co lidé od života chtějí. Smysl života se posunuje, jeho ohniskem je rozvoj individua, potřeba sebereflexe, kreativity, přesvědčení, že je třeba měnit manipulativní a impersonální aspekt života společnosti. My se za vyspělou industriální společnost sice zatím považovat nemůžeme, avšak je možno očekávat, že i u nás se – díky celkové politické a sociální změně – existující hodnoty podstatně promění. (Rabušic 1995: 156-7)

Ekonomická situace dnešních seniorů

Studie ECMT (European Conference of Ministers of Transport) uvádí, že sociální a ekonomický status a zdraví starých lidí se zlepšil, zejména v průmyslově rozvinutých zemích. Seniori mají vyšší vzdělání i lepší bydlení než staří lidé před dvěma desetiletími. Jsou lépe ekonomicky zajištěni a pravděpodobnost, že se propadnou do chudoby je menší než v minulosti. V USA se příjmový medián u seniorů mezi lety 1957 a 1992 více než zdvojnásobil a míra chudoby pro tuto skupinu poklesla o polovinu. V nejrozvinutějších zemích vlastní nadproporční podíl bohatství. Obecně se dá říci, že staří lidé se mají dnes lépe než kdykoliv předtím. (ECMT 1998: 17-19)

Na druhou stranu však existují podstatné rozdíly mezi jednotlivými skupinami starých lidí – s ohledem na jejich zdraví, bydlení, ekonomický status a potřeby. Existují významné skupiny seniorů žijící v chudobě, v nevhodném bydlení a se špatným zdravotním stavem. Také ti seniori, kteří jsou zpočátku svého stáří ve výhodné pozici, mohou v dalším průběhu stárnutí čelit obtížím: zhoršuje se například jejich zdravotní stav, stávají se závislími na péči druhých, ovdovělé ženy jsou často ohrožovány chudobou atd.

Zpráva také uvádí dva výrazné trendy, které vytváří jak podstatné rozdíly mezi starými lidmi, tak i bariéry pro uspokojování jejich potřeb. Prvním je nárůst podílu nejstarších seniorů, lidí ve věku nad 80 či 85 let. Nejstarší seniori jsou dnes nejrychleji rostoucí segmentem populací nejrozvinutějších zemí: v USA tvoří lidé starší 85 let přes 1% populace, v obecně starších evropských populacích jsou tato čísla ještě vyšší, v roce 1999 přesáhl podíl osob starších 80 let hranici 3,5% například v Dánsku, Rakousku, Belgii, Francii, Norsku, Německu a Itálii. (ECMT 1998: 12)

Druhým trendem je tzv. již zmiňovaná feminizace stáří. Ženy představují většinu populace starých lidí téměř ve všech zemích a čelí odlišným problémům než muži v jejich věku. U starých žen je vyšší pravděpodobnost ovdovění, života v samotě a chudobě. Mají nižší vzdělání, méně zkušeností z pracovního trhu a mají také větší zodpovědnost při poskytování péče v rodině než starí muži.

Shrnuto, stáří již není periodou spjatou s finančními a zdravotními starostmi – existují však kapsy chudoby, do kterých spadají především starí lidé bez partnera a bez penze založené na příjmu ze zaměstnání (earned pension?). Tato skupina je téměř výlučně tvořena starými ženami. (ECMT 1998: 13)

Populace seniorů je a bude stále více heterogenní. Proto rozvoj efektivních dopravních politik reagujících na stárnutí společnosti vyžaduje identifikaci a pochopení potřeb různých skupin populace starých lidí.